

Brabantse burgers in beeld 2019

Het perspectief van Brabanders op de ontwikkelingen in Brabant

HET PON

Brabantse burgers in beeld 2019

Het perspectief van Brabanders op de
ontwikkelingen in Brabant

drs. Madelon van Duren
Bo Broers MSc

Colofon

Het PON heeft dit onderzoek verricht in opdracht van

Provincie Noord-Brabant

Auteurs

drs. Madelon van Duren
Bo Broers MSc

PON publicatienummer

19-07 / 90220

Datum

februari 2019

© 2019 Het PON

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan het PON geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Algemeen	7
2.1	Gelukkige Brabanders	7
2.2	Wat gaat er (niet) goed in Brabant?	8
2.3	Wat gaat er (niet) goed in Nederland?	9
2.4	Verkiezingen	10
2.5	Hét nieuwsbericht van 2018	11
3	Concurrerend Brabant	13
3.1	Vertrouwen in economie	13
3.2	Aanpassen aan nieuwe competenties en een leven lang leren	13
3.3	Het vinden van goed personeel	14
3.4	Concurrerend Nederland	15
4	Circulair & klimaatbestendig Brabant	17
4.1	Klimaatzorgen in Brabant	17
4.2	Klimaatzorgen in Nederland	20
5	Mobiel & verbonden Brabant	21
5.1	Mobiliteit - een belangrijke Brabantse opgave	21
5.2	Landelijk: mobiliteit heeft minder prioriteit	22
6	Gezond & samenlevend Brabant	23
6.1	Gezondheid is belangrijkste Brabantse uitdaging	23
6.2	Landelijk perspectief op gezondheid	24
7	(Be)sturend Brabant	25
7.1	Vertrouwen in de overheid	25
7.1.1	Vertrouwen van Brabanders neemt toe	25
7.1.2	Landelijk perspectief op vertrouwen	26
7.2	Ondermijning	26
7.2.1	Brabanders maken zich zorgen over ondermijning	27
7.2.2	Landelijk perspectief op ondermijning	27
7.3	Wrijving tussen groepen	28
7.3.1	Brabants perspectief op wrijving tussen groepen	28
7.3.2	Landelijk perspectief over wrijving tussen groepen	28
8	Onderzoeksverantwoording	29
	Bijlage A Vragenlijst	31

Managementsamenvatting

In onderstaande samenvatting zijn alleen de Brabantse perspectieven meegenomen. Voor een vergelijking met landelijk beeld verwijzen we naar de betreffende hoofdstukken.

Algemeen

- Brabanders zijn gelukkige mensen. Opvallend is dat dit geluksgevoel de afgelopen jaren lijkt te zijn gedaald. In 2019 beoordelen zij hun geluksgevoel namelijk gemiddeld met een 7,3. Dit is lager dan in 2018 (8,1) en 2017 (8,3).
- Brabanders vinden dat het in Brabant goed gaat met de werkgelegenheid, onderzoek & technologie en onderwijs.
- Zij zien in Brabant belangrijke uitdagingen in de gezondheidszorg, veiligheid op straat, het milieu en mobiliteit.
- Als er vandaag Tweede Kamerverkiezingen gehouden zouden worden, dan zouden GroenLinks en het CDA van de Brabanders de meeste stemmen krijgen, gevolgd door de SP. In 2018 was de VVD nog de grootste partij in de Brabantpanel-peiling.¹
- Het CDA is de winnende partij als er nu verkiezingen zouden zijn bij de Provinciale Statenverkiezingen. GroenLinks en de SP volgen daarna.²

Concurrerend Brabant

- Brabanders hebben vertrouwen in de economie. Ruim twee derde van hen geven aan dat zij vertrouwen hebben in de ontwikkeling van de Brabantse economie.
- Ruim de helft van de Brabanders geeft aan dat zij verwachten dat ze zich voldoende kunnen aanpassen aan nieuwe competenties. Bijna een kwart heeft hier geen mening over. We zien ook dat 78% van de Brabanders aangeeft dat zij het belangrijk vinden om zich gedurende hun leven te blijven ontwikkelen

Circulair & klimaatbestendig Brabant

- Meer dan de helft van de Brabanders maakt zich zorgen over het klimaat. Iets minder van hen heeft er vertrouwen in dat we in de toekomst voldoende kunnen besparen op energieverbruik. Opvallend is dat ongeveer een derde van de Brabanders neutraal antwoordt en houdt zich dus meer afzijdig.
- Meer dan de helft van de Brabanders vindt dat de Provincie Noord-Brabant in eerste plaats maatregelen moet nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt, gevolgd door de gemeenten en de Rijksoverheid.
- Brabanders zijn verdeeld in het vertrouwen dat zij hebben in de overgang van Brabant naar duurzame landbouw. Inwoners uit niet-stedelijke gebieden geven vaker aan hier geen vertrouwen in te hebben.
- Brabanders staan iets positiever tegenover een circulaire economie dan ze stonden ten opzichte van de transitie naar duurzame landbouw en het besparen op energieverbruik

¹ Het potentiële stemgedrag van Brabanders in het Brabantpanel is geen concrete voorspelling van het daadwerkelijke uitkomst van verkiezingen. Dit is van vele factoren afhankelijk, bijvoorbeeld van de opkomst tijdens de verkiezingsdag.

² Idem.

Mobiel en verbonden Brabant

- Brabanders zien mobiliteit als een belangrijke opgave voor Brabant. Zij plaatsen dit thema in de top 3 als het gaat om belangrijke uitdagingen voor Brabant.
- Bijna de helft van de Brabanders gelooft in vernieuwende duurzame verkeersoplossingen om doorstroming te garanderen (anders dan meer asfalt en klassiek openbaar vervoer).
- Iets minder dan de helft verwacht dat hij of zij over 15 jaar in een elektrische auto rijdt (of een voertuig op andere duurzame brandstof, zoals waterstof).
- De meerderheid van de Brabanders maakt geen gebruik van deelconcepten en ziet voor de toekomst geen toegevoegde waarde om dit te gaan gebruiken.

Gezond & samenlevend Brabant

- Gezondheidszorg staat met stip op 1 bij Brabanders als het gaat om belangrijke uitdagingen voor Brabant.
- Daarbij geeft bijna twee derde van de Brabanders aan er vertrouwen in te hebben dat zij in de **huidige** samenleving gezond oud kunnen worden. Aan de andere kant is het ook opvallend dat 12% dit vertrouwen niet heeft.
- Dit komt overeen met de eerder verschenen monitor sociale veerkracht, waarin geconstateerd wordt dat 12% van de Brabanders niet veerkrachtig is.

(Be)sturend Brabant

- Het perspectief van Brabanders op de overheid is de afgelopen jaren over het algemeen stabiel en de meningen zijn verdeeld. Ongeveer een derde van de Brabanders vindt dat de overheid voldoende voor hen doet en dat de meeste politici bekwaam zijn. Ook ongeveer een derde is het hier niet mee eens.
- Het vertrouwen van Brabanders in de overheid en in de samenleving lijkt ten opzichte van vorig jaar iets toegenomen. Meer Brabanders hebben vertrouwen in de medemens in de nationale overheid, in politie en justitie en in de manier waarop de gemeente bestuurd wordt. Het vertrouwen in het functioneren van de Brabantse overheid is stabiel gebleven.
- Driekwart van de Brabanders maakt zich zorgen over drugscriminaliteit in Brabant. Nog meer Brabanders vinden de bedreiging van burgemeesters en wethouders in de provincie een groot probleem. Iets minder, maar nog steeds twee derde van de Brabanders vindt het zorgelijk dat leegstaande bedrijfspanden en voormalig agrarische gebouwen gebruikt worden voor illegale praktijken.
- Brabanders zien het meeste wrijving tussen de overheid en de rest van de bevolking. Ongeveer een vijfde van de Brabanders ervaart veel wrijving tussen mensen met en zonder migratieachtergrond en tussen verschillende religieuze groeperingen. Brabanders ervaren het minste wrijving tussen zieke en gezonde mensen.

1 Inleiding

In 2017 en in 2018 heeft het PON het Brabantpanel geraadpleegd om Brabanders input te vragen over zaken die spelen in de (Brabantse) samenleving. Ze zijn onder andere gevraagd naar wat volgens hen goed gaat, waar uitdagingen liggen, het (politiek) vertrouwen en hoe zij de samenleving op dat moment typeren. De resultaten van deze onderzoeken vormden destijds input voor de Perspectiefnota van Provinciale Staten. Gezien de aankomende Provinciale Statenverkiezingen in maart vormen de resultaten van de huidige meting in januari 2019 dit keer geen input voor de Perspectiefnota, maar voor het overdrachtdossier voor de nieuwe bestuursperiode van Provinciale Staten.

Waar we voorheen in de peiling vroegen naar zowel landelijke als Brabantse ontwikkelingen, focussen we ons in dit onderzoek vooral op de mening van Brabanders over Brabant. Waar mogelijk relateren we de uitkomsten aan landelijk onderzoek. Door deze net wat andere insteek, kunnen we op slechts een paar punten de vergelijking maken met de peilingen van eerdere jaren.

Expeditiegids Brabant

De ontwikkelingen die in deze rapportage de revue passeren liggen in lijn met de opgaven die genoemd worden in de *Expeditiegids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. In deze expeditiegids bundelen Brabantse kennisinstellingen (BrabantAdvies, het PON en Telos) hun kennis, waarbij zij een vijftal, voor Brabant belangrijke, opgaven uitwerken. Wij nemen de hierin genoemde bevindingen als vertrekpunt. In dit rapport beschrijven wij deze vijf thema's aan de hand van het perspectief van de inwoners van Brabant:

- 1 Concurrerend Brabant - over werken, leren en de Brabantse economie.
- 2 Circulair en klimaatbestendig Brabant - over de klimaatverandering, energietransitie en duurzame landbouw.
- 3 Mobiel en verbonden Brabant - over slimme mobiliteit, OV en verkeer.
- 4 Gezond en samenlevend Brabant - over gezondheid en sociale veerkracht.
- 5 (Be)sturend Brabant - over vertrouwen in de overheid, ondermijning en wrijving in de samenleving.

Met dit onderzoek en bijbehorende rapportage brengen we de mening van de Brabantse burger in beeld aan de hand van bovenstaande thema's.

Leeswijzer

Het rapport start met een algemeen hoofdstuk, waarin we kijken hoe het gaat met de Brabanders, wat hun stemgedrag is en welke kansen en uitdagingen zij voor Brabant zien. In hoofdstuk 2 tot en met 6 gaan we achtereenvolgens in op de vijf hierboven genoemde thema's. Hierin beschrijven we de perspectieven van Brabanders en relateren we waar mogelijk aan een landelijk beeld. Tot slot beschrijven we in hoofdstuk 8 de achtergrond en methode van het onderzoek.

2 Algemeen

2.1 Gelukkige Brabanders

Tabel 1 Perspectief van Brabanders - Geluksgevoel (%)

	N	4 of lager	5 en 6	7 of hoger
Hoe gelukkig voel je je vandaag?	788	3	17	80
Hoe gelukkig voelde je je afgelopen maand?	793	6	19	75

Brabanders zijn gelukkige mensen. Als we hen vragen om op een schaal van 1-10 een cijfer te geven op de vraag ‘Hoe gelukkig voel je je vandaag?’ dan geven acht op de tien Brabanders hun geluksgevoel een 7, 8, 9 of een 10. Ook als we Brabanders vragen om terug te blikken op afgelopen maand en om vervolgens aan te geven hoe gelukkig ze in die periode waren, geeft nog steeds driekwart van de Brabanders (75%) aan gelukkig te zijn geweest en hun geluk te beoordelen met een 7, 8, 9 of 10.

Tabel 2 Perspectief van Brabanders - Geluksgevoel vergeleken in de tijd

	2019	2018	2017
Hoe gelukkig voel je je vandaag?	7,3	8,1	8,3
Hoe gelukkig voelde je je afgelopen maand?	7,1	8,2	8,1

Als we hieronder kijken naar de Burgerperspectiefmetingen van 2018 en 2017, dan valt op dat Brabanders hun geluksgevoel in 2019 gemiddeld lager beoordelen (7,3) dan in 2018 (8,1) en 2017 (8,3). Hetzelfde zien we als we de deelnemers vragen om hun geluksgevoel van de afgelopen maand te beoordelen. Ook dat wordt door de Brabanders in 2019 flink lager beoordeeld (7,1) dan in 2018 (8,2) en 2017 (8,1). Er zijn veel factoren die invloed hebben op geluk. De vraag is welke factoren het zijn die het geluksgevoel van Brabanders de afgelopen jaren negatief hebben beïnvloed. In het huidige onderzoek kunnen we hier geen antwoord op geven.

Landelijk zijn er wel gegevens beschikbaar over het geluksgevoel van Nederlanders, maar door de manier van meten kunnen we dit niet vergelijken met het geluk van Brabanders in ons huidige onderzoek. We kunnen enkel zeggen dat van alle Nederlanders van 18 jaar en ouder, 88% zich gelukkig voelt.ⁱ

2.2 Wat gaat er (niet) goed in Brabant?

Als we aan Brabanders vragen wat er goed gaat in Brabant, dan zien we duidelijk dat bijna de helft van hen aangeeft dat het goed gaat met de werkgelegenheid in de provincie (49%) gevolgd door onderzoek en technologie (34%). Op de derde plaats staat onderwijs (22%). Brabanders geven minder vaak aan dat het goed gaat met milieuproblemen en klimaatverandering (2%). Opvallend is dat 14% van de Brabanders niet kan aangeven op welke terreinen het in Brabant goed gaat.

Tabel 3 Op welke terreinen vind je juist dat het goed gaat in Brabant?
Je mag maximaal drie antwoorden aanklikken (N=813/%)

	%
Werkgelegenheid	49
Onderzoek en technologie	34
Onderwijs	22
Kunst en cultuur	18
Bescherming tegen het water	16
Veiligheid op straat	11
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	10
(Gezondheids)zorg	8
Dierenwelzijn	6
Landbouw	6
Huisvesting	6
Armoede	4
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	4
Terrorisme	3
Milieuproblemen en klimaatverandering	2
Anders, namelijk	1
Geen van deze	4
Dat weet ik niet	14

Eveneens is aan Brabanders gevraagd in welke thema's zij op dit moment de grootste uitdagingen zien. We zien dat Brabanders zich de grootste zorgen maken over gezondheidszorg (38%), op de voet gevolgd door veiligheid op straat (33%). Op de derde plaats staan milieu. Thema's waar Brabanders lager op scoren qua uitdagingen zijn kunst en cultuur en bescherming tegen het water (beide 2%). Wat opvalt is dat 8% van de deelnemers een antwoord heeft ingevuld bij de optie 'Anders, namelijk.' Van deze 72 gegeven antwoorden hebben 39 het karakter van 'strijd tegen (drugs) criminaliteit/ondermijning'. Hier komen we in paragraaf 7.2 nog verder op terug.

Tabel 4 Op welke terreinen liggen volgens jou op dit moment de grootste uitdagingen voor Brabant? Je mag maximaal drie antwoorden aanklikken (N=813/%)

	%
(Gezondheids)zorg	38
Veiligheid op straat	33
Milieuproblemen en klimaatverandering	31
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	31
Huisvesting	27
Armoede	18
Onderwijs	16
Werkgelegenheid	15
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	13
Landbouw	12
Onderzoek en technologie	6
Terrorisme	5
Dierenwelzijn	5
Bescherming tegen het water	2
Kunst en cultuur	2
Anders, namelijk	8
Geen van deze	0
Dat weet ik niet	3

2.3 Wat gaat er (niet) goed in Nederland?

In de rapportage Burgerperspectieven die het SCP eind 2018 uitbracht over het vierde kwartaal van 2018 lezen we dat aan Nederlanders is gevraagd om aan te geven waar de Nederlandse overheid wat hun betreft hun geld aan mag bestedenⁱⁱ. We zien dat Nederlanders het liefste willen dat geld wordt uitgegeven voor verbetering van het onderwijs, het verbeteren van (gezondheids)zorg en bestrijden van armoede in Nederland. Daaruit kunnen we afleiden dat onderwijs, gezondheidszorg en armoedebestrijding thema's zijn die populair zijn bij Nederlanders.

Daarnaast is in hetzelfde onderzoek aan Nederlanders gevraagd om maximaal vijf dingen op te schrijven waar ze zich zorgen over maken en maximaal vijf dingen op te schrijven waar ze trots op zijn. Dit leverde een top-6 op van veelgenoemde thema's waar mensen zich zorgen over maken en een top-3 van zaken waar ze trots op zijn. De thema's waar Nederlanders zich zorgen over maken zijn: zorg, (onaangepast) gedrag, politiek, onderwijs, vluchtelingen, criminaliteit. Trots zijn Nederlanders juist op: vrijheid, economie en (gezondheids)zorg. Zorg is dus zowel een punt van trots als een punt voor verbetering volgens Nederlanders.

2.4 Verkiezingen

Als er vandaag Tweede Kamerverkiezingen gehouden zouden worden, dan zouden GroenLinks en het CDA van de Brabanders de meeste stemmen krijgen (beide 11%), gevolgd door de SP (8%). De opvallendste uitkomst is echter wel dat ruim een kwart van de deelnemers (27%) aangeeft dat zij op dit moment nog niet weten op wie zou zouden stemmen bij Tweede Kamerverkiezingen.

Tabel 5 Op welke politieke partij zou je stemmen als er nu Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn? (N=813/%)

	2019	2018	2017
CDA	11	12	11
GroenLinks	11	11	8
SP	8	8	9
VVD	7	13	10
D66	6	9	9
PVV	5	6	8
PvdA	5	4	5
50plus	4	4	7
Forum voor Democratie	4	3	-
Partij voor de Dieren	3	5	1
ChristenUnie	1	1	1
SGP	0	0	0
Denk	0	0	0
Ik stem blanco	1	1	1
Ik ga niet stemmen	3	3	4
Weet ik (nog) niet	27	19	23
Wil ik niet zeggen	3	1	2
Een andere partij	0	0	-

Wat opvalt is dat de VVD bij deze vraag in 2018 nog de grootste partij in Brabant zou worden. Het aandeel Brabanders dat nog niet weet waar hij/zij op zou gaan stemmen is ten opzichte van 2018 toegenomen. Vergelijken we deze Brabantse cijfers met een landelijke peiling, dan zien we dat in 2018 17% van de Nederlanders op de VVD zou stemmen, gevolgd door 13% GroenLinks stemmers. ⁱⁱⁱ

Op 20 maart 2019 zijn er weer Provinciale Statenverkiezingen. Daarom hebben we in deze editie van het onderzoek eveneens gevraagd waar mensen op zouden stemmen als er vandaag Provinciale Statenverkiezingen zouden zijn.

Tabel 6 Op welke partij zou je stemmen als er nu Provinciale Statenverkiezingen zouden zijn? (N=813/%)

	%
CDA	12
GroenLinks	9
SP	7
VVD	6
D66	5
PVV	5
PvdA	4
50plus	4
Forum voor Democratie	4
Partij voor de Dieren	3
Lokaal Brabant	2
ChristenUnie	1
SGP	0
Denk	0
Een lokale partij, namelijk:	0
Ik stem blanco	1
Ik ga niet stemmen	5
Weet ik (nog) niet	32
Wil ik niet zeggen	2

In bovenstaande figuur zien we dat het CDA de winnende partij is als er nu verkiezingen zouden zijn bij de Provinciale Statenverkiezingen; de partij krijgt 12% van de stemmen. GroenLinks en de SP krijgen respectievelijk 9% en 7% van de stemmen. Net als bij de vraag wat mensen zouden stemmen als er vandaag Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn, zien we dat een groot deel (32%) aangeeft dat zij op dit moment nog niet weet welke partij hun stem zal krijgen op 20 maart aanstaande. Kijken we naar de landelijke voorspellingen, dan zien we dat leden van het Eenvandaag Opiniepanel (24.828 respondenten voor deze vraag), denken dat de VVD landelijk de grootste partij zal worden bij de Provinciale Statenverkiezingen (alle provincies tezamen), gevolgd door de PVV en GroenLinks.^{iv}

2.5 Hét nieuwsbericht van 2018

In een open vraag in de vragenlijst konden Brabanders aangeven welk nieuwsbericht of welke actualiteit uit 2018 hen het meest is bijgebleven. Bijna de helft van de respondenten, (397 respondenten) heeft hierop een antwoord ingevuld. Van de gegeven antwoorden hebben we een top-5 gemaakt:

- 1 Treinongeluk met STINT in Oss (69x genoemd).
- 2 De lange droge zomer en het klimaat (-akkoord, natuurrampen) (65x genoemd).
- 3 Brexit onderhandelingen en -problematiek (26x genoemd).
- 4 Criminaliteit, geweld en drugsproblemen (vooral in Brabant) (20x genoemd).
- 5 Politieke besluiten van president Trump (het bouwen van de muur, het van tafel vegen van het klimaatakkoord, zijn tweets) (18x genoemd).

3 Concurrerend Brabant

De Brabantse economie presteert al vier jaar achtereen sterker dan het landelijk gemiddelde. De Brabantse regio hoort wat economische groei betreft tot de voorhoede van Nederland en binnen de provincie zien we de sterkste economische groei in de regio Zuidoost-Brabant.^v Hoe kijken Brabanders aan tegen de economische ontwikkelingen in de provincie?

3.1 Vertrouwen in economie

Tabel 7 In hoeverre bent je het eens of oneens met onderstaande stelling?(%)

	N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Ik heb vertrouwen in de ontwikkeling van de Brabantse economie	813	68	24	4	4

Brabanders hebben vertrouwen in de economie. Ruim twee derde van hen geeft aan dat zij vertrouwen hebben in de ontwikkeling van de Brabantse economie. 4% van de Brabanders heeft geen vertrouwen in de ontwikkeling van de economie van Brabant.

3.2 Aanpassen aan nieuwe competenties en een leven lang leren

Bij ontwikkelingen in de economie gaat het ook over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Door verdergaande robotisering en digitalisering zullen er allereerst banen verdwijnen, maar juist ook bijkomen. Daarbij echter gaan we zien dat banen en taken op grote schaal zullen veranderen. Hiervoor zijn nieuwe competenties vereist: oplossingsgericht denken, creativiteit en samenwerkend vermogen.^{vi}

We hebben aan Brabanders gevraagd of zij verwachten dat ze zich voldoende kunnen aanpassen aan nieuwe competenties die van hen gevraagd worden op hun werk.

Tabel 8 In hoeverre bent je het eens of oneens met onderstaande stelling?(%)

	N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Ik verwacht dat ik me voldoende kan aanpassen aan nieuwe competenties die van me gevraagd worden op mijn werk.	813	54	17	7	23
Ik vind het belangrijk om een leven lang te kunnen leren (mezelf te kunnen blijven ontwikkelen, bij te blijven).	813	78	16	5	2

Ruim de helft van de Brabanders (54%) geeft aan dat zij verwachten dat ze zich voldoende kunnen aanpassen aan nieuwe competenties. Bijna een kwart heeft hier geen mening over. We zien ook dat 78% van de Brabanders aangeeft dat zij het belangrijk vinden om zich gedurende hun leven te blijven ontwikkelen

3.3 Het vinden van goed personeel

De verdergaande economische groei en de mate waarin Brabanders er vertrouwen in hebben dat zij zich kunnen aanpassen aan nieuwe competenties die van hen gevraagd worden, brengt wel een ander zorgelijk punt aan het licht. Brabantse kennisinstellingen beschrijven in de Expeditiegids het nijpende tekort aan vaklieden binnen alle sectoren. Ook lezen we hierin dat 20% van de Brabantse bedrijven personeelstekort de belangrijkste belemmering noemt voor economische groei.^{vii}

Tabel 9 In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stelling?(%)

	N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet/geen mening
Ik maak me zorgen over het feit dat er binnen bepaalde beroepsgroepen moeilijk aan goed personeel te komen is	813	67	22	9	3

Twee derde van de Brabanders (67%) geeft aan dat zij zich zorgen maken over het feit dat er binnen bepaalde beroepsgroepen moeilijk aan goed personeel te komen is.

De zorgen en problematieken rondom het moeilijk vinden van personeel gaan over verschillende dingen. Enerzijds zijn er zorgen over het moeilijk vinden van (hoog)opgeleide vakspecialisten in bijvoorbeeld de techniek of in de zorg. Anderzijds gaat het over werk van 'laag' niveau, wat Brabanders niet **willen** doen. Hier komt het vraagstuk van arbeidsmigranten om de hoek kijken. Uit eerder onderzoek van Het PON uitgevoerd in 2018, komt naar voren dat 31% van de Brabanders van mening is dat Poolse werknemers de Brabantse werknemers verdringen op de arbeidsmarkt. Ongeveer een even groot aantal (35%) vindt dat dit niet juist is. Daarbij is 71% van de Brabanders ervan overtuigd dat de arbeidsomstandigheden van Poolse werknemers slechter zijn dan die van Nederlandse werknemers. Poolse werknemers in Brabant geven in dit onderzoek aan dat zij laaggeschoold stressvol werk verrichten, veelal op uitzendbasis, dat Nederlanders niet willen doen. Arbeidsmigranten zorgen ervoor, zo geeft 68% van de Brabanders aan, dat sommige sectoren binnen de provincie economisch overleven. Dus waarbij er enerzijds zorgen zijn om het vinden van goed personeel, worden anderzijds arbeidsmigranten aangetrokken om laaggeschoold, zwaar werk te verrichten dat Nederlanders niet willen oppakken.^{viii}

3.4 Concurrerend Nederland

Hoewel we constateren dat Brabanders vertrouwen hebben in de ontwikkeling van de Nederlandse economie, zien we dat uit een onderzoek van het CBS van januari 2019 blijkt dat het consumentenvertrouwen voor de zesde achtereenvolgende maand minder positief is dan de maand ervoor. Consumenten oordelen in januari 2019 een stuk minder positief over de economie, ze zijn negatiever over hun financiële situatie en vinden de tijd voor het doen van grote aankopen minder gunstig.^{ix}

SCP laat zien dat sinds begin 2018 Nederlanders positiever zijn over de richting die het land op gaat. Waar voorheen steeds een meerderheid vond dat het met Nederland de verkeerde kant op gaat, vindt in 2018 50% dat het de goede kant op gaat; 40% vindt dat het de verkeerde kant op gaat, 10% weet het niet. Mensen die optimistisch zijn, wijzen op de hoge welvaart en (betere) economische situatie.^x

We weten niet wat de houding van Nederlanders is tegenover een leven lang leren.

4 Circulair & klimaatbestendig Brabant

Een belangrijk thema is de aanpassing (adaptatie) en de preventie (mitigatie) van klimaatverandering. Adaptatie is het proces waarmee samenlevingen de kwetsbaarheid voor klimaatveranderingen verminderen. Mitigatie gaat om maatregelen die klimaatverandering tegengaan.^{xi} We hebben Brabanders gevraagd wat hun visie op het klimaat is en op de (on)mogelijkheden om te streven naar een meer duurzame landbouw en een circulaire economie.

4.1 Klimaatzorgen in Brabant

Al eerder in deze rapportage zagen we dat 31% van de Brabanders milieuproblemen en klimaatverandering de grootste uitdaging voor de provincie ziet.

Tabel 10 In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

	N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Ik maak me zorgen over het klimaat	813	58	29	13	1
Ik heb er vertrouwen in dat we in de toekomst voldoende kunnen besparen op energieverbruik	813	45	32	20	3

58% van de Brabanders maakt zich zorgen over het klimaat. Daarbij hebben we aan hen gevraagd of zij er op vertrouwen dat we in de toekomst voldoende kunnen besparen op energieverbruik. Hierover zijn Brabanders niet onverdeeld positief gestemd. 45% van de Brabanders heeft er vertrouwen in dat we in de toekomst voldoende kunnen besparen op energieverbruik. Ongeveer een derde (32%) van hen antwoordt neutraal en houdt zich dus meer afzijdig. Een vijfde van de Brabanders heeft hier helemaal geen vertrouwen in.

Ook in eerder onderzoek van Het PON uitgevoerd in 2018 zien we dat het thema energievoorziening Brabanders bezighoudt.^{xii}

Tabel 11 In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?
N=820

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Nvt/dat weet ik niet
Klimaatverandering is een groot probleem	77	16	6	2
Ik vind de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven	17	23	59	1
Het stimuleren van duurzame energie is nutteloos	5	14	81	0
Het stimuleren van energiebesparing is nutteloos	6	10	83	0
Het is goed dat mijn woonwijk binnen 10 jaar aardgasvrij wordt gemaakt*	43	29	22	7
Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzame energie	65	23	11	1
Ik heb weinig kennis over het onderwerp duurzame energie	34	39	27	0
Ik zou graag meer willen weten over duurzame energie	44	38	15	3

Bron: Rapport 'Houding van Brabanders ten opzichte van de energietransitie 2018'

Voor drie kwart van de Brabanders is klimaatverandering een groot probleem (77%). Daarnaast zien we dat ruim acht op de tien Brabanders het oneens is met de uitspraak dat het stimuleren van duurzame energie nutteloos is (81%) en met de uitspraak dat het stimuleren van energiebesparing nutteloos is (83%).

Uit dit onderzoek kwam eveneens naar voren dat 56% van de Brabanders vindt dat de Provincie Noord-Brabant in eerste plaats maatregelen moet nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt, gevolgd door de gemeenten (49%) en de Rijksoverheid (46%).

Brabantse landbouw

Kijken we naar het vertrouwen dat Brabanders hebben in de overgang van hun provincie naar duurzame landbouw dan zien we dat Brabanders daar gematigd positief over gestemd zijn.

Tabel 12 In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stelling?
(%)

	N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Ik heb vertrouwen in de overgang van Brabant naar duurzame landbouw (onder andere terugdringen van uitstoot broeikasgassen veehouderij, duurzaam produceren)	813	38	31	23	8

Ruim een derde van hen (38%) kijkt positief naar de overgang naar duurzame landbouw. Bijna een derde (31%) is het met deze uitspraak noch eens, nog oneens en bijna een kwart van de Brabanders heeft geen vertrouwen in de overgang naar duurzame landbouw binnen de provincie.

Tabel 13 Ik heb vertrouwen in de overgang van Brabant naar duurzame landbouw (onder andere terugdringen van uitstoot broeikasgassen veehouderij, duurzaam produceren) Uitgesplitst in mate van stedelijkheid (%)

	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet/geen mening
Stedelijk	38	32	20	11
Niet stedelijk	38	30	26	6

Opvallend is dat inwoners van niet-stedelijk gebied vaker aangeven **geen** vertrouwen te hebben in de overgang van Brabant naar duurzame landbouw. Meer dan een kwart van hen geeft namelijk aan hier **geen** vertrouwen in te hebben, tegenover een vijfde van de inwoners uit stedelijk gebied.

Circulaire economie

Circulaire economie is een tegenhanger van het huidige lineaire systeem, waarin grondstoffen worden omgezet in producten die na verbruik worden vernietigd. Het concept baseert zich op het idee dat alle grondstoffen oneindig vaak (her)gebruikt kunnen en moeten worden, om verspilling te voorkomen^{xiii} Hoe denken Brabanders hierover?

Tabel 14 In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stelling? (%)

	N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet/geen mening
Ik heb vertrouwen in het idee dat alle grondstoffen oneindig vaak (her)gebruikt kunnen en moeten worden om verspilling te voorkomen (circulaire economie)	813	51	28	16	5

We zien dat Brabanders iets positiever staan tegenover een circulaire economie opzichte van de transitie naar duurzame landbouw en het besparen op energieverbruik. De helft van de Brabanders (51%) heeft vertrouwen in het oneindig vaak (her)gebruiken van grondstoffen. Ruim een kwart (28%) van hen is het noch eens, noch oneens over deze uitspraak en ongeveer één op de zes Brabanders is het hiermee niet eens (16%).

4.2 Klimaatzorgen in Nederland

We constateren dat Brabanders slechts gematigd positief gestemd zijn over de vraag of we in de toekomst voldoende kunnen besparen op energieverbruik, over de vraag of ze vertrouwen in de transitie van Brabant naar duurzame landbouw en over het vertrouwen dat ze hebben in een circulaire economie. Ruim de helft van de Brabanders maakt zich zorgen over het klimaat.

Als we kijken naar wat Nederlanders vinden van vraagstukken rondom klimaatveranderingen, dan zien we dat Nederlanders zich zorgen maken over klimaatverandering en dat zij, zodra ze hierover goed geïnformeerd worden, bereid zijn om klimaatvriendelijker aankopen te doen. Daarnaast komt uit dit onderzoek naar voren dat Nederlanders naast technologische oplossingen voor klimaatveranderingen, vertrouwen hebben in klimaatvriendelijke gedragsverandering.^{xiv}

Uit onderzoek van Motivaction uit 2017 komt naar voren dat Nederlanders een verduurzaming van de energievoorziening redelijk belangrijk vinden. Anders dan de Brabanders, zegt de meerderheid van de Nederlanders dat hiervoor de grootste rol is weggelegd voor de Rijksoverheid (69%). Gevolgd door de energiebedrijven (61%) en de bewoners van Nederland zelf (47%).^{xv} In Brabant is de volgorde van verantwoordelijkheid iets anders: 56% van de Brabanders vindt dat de Provincie Noord-Brabant in eerste plaats maatregelen moet nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt, gevolgd door de gemeenten (49%) en de Rijksoverheid (46%).^{xvi}

5 Mobiel & verbonden Brabant

De doorgroeiende economie zorgt volgens de kennisinstellingen de komende jaren voor verdere groei van de mobiliteit. Het gaat hier in de eerste plaats over mensen en hun mogelijkheden om zich te verplaatsen en over hun feitelijke verplaatsingsgedrag.^{xvii} Hoe denken Brabanders hierover?

5.1 Mobiliteit – een belangrijke Brabantse opgave

Ook Brabanders zelf zien mobiliteit als een belangrijke opgave voor Brabant. Zoals we zagen in hoofdstuk 2 geeft bijna een derde (31%) van hen aan dat mobiliteit (openbaar vervoer en wegen) op dit moment een grote uitdaging is voor Brabant. Daarmee staat mobiliteit in de top 3 van belangrijkste uitdagingen volgens Brabanders. Als we aan hen vragen op welke terreinen zij vinden dat het juist goed gaat in Brabant, dan geeft 13% mobiliteit (openbaar vervoer en wegen) aan.

Tabel 15 Perspectief van Brabanders – mobiliteit (%) N=813

	(Helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet
Ik geloof in vernieuwende duurzame verkeersoplossingen om doorstroming te garanderen (anders dan meer asfalt en klassiek openbaar vervoer)	48	28	18	6
Ik verwacht dat ik over 15 jaar in een elektrische auto rijd (of een voertuig op andere duurzame brandstof, zoals waterstof)	44	19	26	10

Daarbij gelooft bijna de helft van de Brabanders (48%) in vernieuwende duurzame verkeersoplossingen om doorstroming te garanderen (anders dan meer asfalt en klassiek openbaar vervoer). 44% verwacht dat hij of zij over 15 jaar in een elektrische auto rijdt (of een voertuig op andere duurzame brandstof, zoals waterstof). Dit is in lijn met het onderzoek naar de toekomst van mobiliteit in 2017^{xviii}, waarin ongeveer de helft van de Brabanders aangaf te geloven dat over 10 jaar elektrisch rijden de standaard wordt in het straatbeeld.

Uit ander recent uitgevoerd onderzoek onder Brabanders over openbaar vervoer^{xix}, blijkt dat bijna de helft van de respondenten (48%) van mening is dat op elke locatie in Brabant mobiliteit beschikbaar moet zijn tegen relatief lage kosten. Brabanders hebben liever minder beschikbare mobiliteit dan meer mobiliteit tegen hogere kosten. Ook komt in dit onderzoek naar OV naar voren dat meer dan twee derde van de Brabanders (68%) de overheid verantwoordelijk vindt voor het beschikbaar stellen van mobiliteit in Brabant.

Tabel 16 De volgende stellingen gaan over het OV. Geef hierbij aan of je het eens of oneens bent (N = 763)

	eens (%)
Het OV sluit goed aan bij mijn reisbehoeften	42
Met het OV doe ik er langer over, maar ik kom wel vaker aan op de afgesproken tijd	34
Het OV in Nederland is te duur	74
Stadscentra zijn het best bereikbaar met het OV	77
Ik vind het OV duurzamer dan de auto	75

Bron: Onderzoek Toekomst OV in Brabant (2018)

Ongeveer drie kwart van de Brabanders vindt het OV in Nederland te duur (74%). Voor iets minder dan de helft geldt dat het OV niet goed aansluit bij de reisbehoeften (42%). Daarentegen vindt ook drie kwart het OV duurzamer dan de auto (75%) en dat de stadscentra het best bereikbaar zijn met het OV (77%).

De meerderheid van de Brabanders (56%) maakt geen gebruik van deelconcepten en ziet voor de toekomst geen toegevoegde waarde om dit te gaan gebruiken. Kijken we naar zelfrijdende auto's, dan zegt 11% van de Brabanders deze zeker op termijn aan te willen schaffen. Een grotere groep, namelijk een derde, geeft aan dat een zelfrijdende auto niets voor hen is.

5.2 Landelijk: mobiliteit heeft minder prioriteit

Landelijk zien we dat Nederlanders mobiliteit een minder belangrijk maatschappelijk probleem vinden dan Brabanders. Slechts 2% van de Nederlanders vindt verkeer en vervoer een belangrijk maatschappelijk probleem.^{xx} Hierbij moet gezegd worden dat deze meting in 2016 plaatsvond. Het is, mede door de veranderde economie, aannemelijk dat dit beeld de afgelopen jaren veranderd is. We kunnen dit echter niet onderbouwen met onderzoek.

In 2018 is 37% van de Nederlanders geïnteresseerd in een elektrische auto. De meerderheid denkt dat er een einde aan benzine en dieselauto's komt. 40% van de Nederlanders verwacht dat dit al in 2035 aan de orde is.^{xxi} In Brabant heeft men dus een nog iets optimistischer beeld, omdat ongeveer de helft van hen aangeeft te geloven dat elektrisch rijden over 10 jaar al de standaard wordt.

Daarentegen is een hoger percentage van de Nederlanders enthousiast over de zelfrijdende auto: Een derde van de Nederlanders zou een zelfrijdende auto rijden.^{xxii} In 2017 geeft slechts 11% van de Brabanders aan op termijn zeker een zelfrijdende auto aan te zullen schaffen.

Landelijk zien we dat de klantwaardering in het lokale en regionale openbaar vervoer ieder jaar stijgt. De gebruikers van bus, tram, metro, regionale trein en veerdienst geven in 2017 gemiddeld een rapportcijfer 7,6 voor het algemeen oordeel over hun OV rit. Een vijfde van de Nederlanders geeft een topscore van een 9 of 10. Over de prijs van het OV zijn Nederlanders iets minder tevreden. Hiervoor geven zij gemiddeld een 6,7.^{xxiii} Brabanders zijn wellicht nog minder tevreden over de prijs, maar dit is moeilijk te vergelijken. In Brabant geeft namelijk driekwart van de mensen aan het OV te duur te vinden.

6 Gezond & samenlevend Brabant

Een andere provinciale opgave is volgens de Brabantse kennisinstellingen gezondheid en gezondheidszorg. Het gaat hierbij niet alleen om (de afwezigheid van) ziekte of lichamelijke gebreken, maar ook om het vermogen om met levensuitdagingen om te gaan.

Kijken we naar ontwikkelingen in de samenleving, dan zien we een sterk verbeterde (gezonde) levensverwachting van mensen, een verschuiving van de rolopvatting van patiënt naar co-creator van de eigen gezondheid, meer denken aan het voorkomen van ongezondheid en versterken van gezondheid en verandering in de gedachte van wat gezondheid is: van het ontbreken van ziekte naar het beschikken over veerkracht en eigen regie.^{xxiv} Hoe denken Brabanders over gezondheid en gezondheidszorg?

6.1 Gezondheid is belangrijkste Brabantse uitdaging

Ook Brabanders zelf vinden gezondheid een belangrijk thema. Zoals we zien in hoofdstuk 2 staan gezondheid en gezondheidszorg met stip op nummer 1 als belangrijke uitdaging voor Brabant volgens Brabanders (38%). Vragen we Brabanders op welke terreinen het juist goed gaat in Brabant, dan geeft slechts 8% gezondheid(szorg) aan.

Tabel 17 Perspectief van Brabanders – gezondheid (%) N=813

	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Ik heb er vertrouwen in dat ik in de huidige Brabantse samenleving gezond oud kan worden	64	22	12	3
Ik heb er vertrouwen in dat ik in de toekomstige Brabantse samenleving gezond oud kan worden	60	28	9	4
Ik maak me zorgen over de luchtkwaliteit in mijn leefomgeving	46	24	28	2

Daarbij geeft bijna twee derde van de Brabanders aan vertrouwen te hebben dat zij in de **huidige** samenleving gezond oud kunnen worden (64%). Aan de andere kant heeft 12% dit vertrouwen niet. Kijken we naar de **toekomst**, dan geven iets minder Brabanders aan er vertrouwen in te hebben dat zij gezond oud kunnen worden (60%). Meer mensen zijn hier neutraal over (28%). Een mogelijke verklaring is dat het voor mensen lastiger is om in de toekomst te kijken.

Eén van de milieufactoren die bijdraagt aan de ziektelast van Brabanders is luchtverontreiniging.^{xxv} Bijna de helft van de Brabanders maakt zich zorgen over de luchtkwaliteit in de eigen leefomgeving (46%).

Gezondheid in termen van veerkracht

Beschouwen we gezondheid als het beschikken van veerkracht en eigen regie, dan zien we in de recente Monitor Sociale Veerkracht (meting in 2018)^{xxvi}, dat 57% van de Brabanders veerkrachtig en dus gezond is, 31% deels veerkrachtig en 12% niet veerkrachtig. Dit is in lijn met de eveneens 12% van Brabanders die aangeeft er geen vertrouwen in te hebben dat zij gezond oud kunnen worden in de huidige Brabantse samenleving. We zien hierin veel regionale verschillen. In West-Brabant zijn inwoners minder veerkrachtig dan gemiddeld. In Noordoost-Brabant zijn inwoners juist veerkrachtiger dan gemiddeld. Niet-veerkrachtigen zijn vaak lager opgeleid, met een lager gemiddeld inkomen.

6.2 Landelijk perspectief op gezondheid

Ook landelijk is gezondheid(szorg) een belangrijk thema volgens Nederlanders. Driekwart van de Nederlanders geeft in 2018 aan dat er door de politiek meer geld besteed moet worden aan het verbeteren van gezondheidszorg. Daarmee staat gezondheid op de tweede plek (na onderwijs) van doeleinden waaraan meer geld besteed moet worden.^{xxvii}

Een ruime meerderheid van de Nederlanders (80%) geeft aan dat zij hun eigen gezondheid als 'goed' of 'zeer goed' beoordelen. Het aantal gezonde jaren dat iemand verwacht, bedroeg in 2007 64,7 jaar voor mannen en 63,4 voor vrouwen. In 2017 hadden mannen 65 gezonde jaren te verwachten en vrouwen 63,8 jaar. Deze verschillen in ervaren gezondheid en levensverwachting zijn in de afgelopen 10 jaar dus nauwelijks veranderd.^{xxviii}

7 (Be)sturend Brabant

De vele ontwikkelingen in de (Brabantse) samenleving vragen veel van zowel de lokale, regionale als provinciale overheden. Het gaat over transities en transformaties in verschillende domeinen, participatie, handhaving en netwerkvorming.^{xxix} Hoe denken Brabanders op dit moment over de Brabantse overheid en democratie?

7.1 Vertrouwen in de overheid

7.1.1 Vertrouwen van Brabanders neemt toe

Aan Brabanders is een aantal stellingen voorgelegd over de overheid. Deze stellingen zijn in de voorgaande metingen ook voorgelegd.

Tabel 18 Perspectief van Brabanders – Overheid (%)

		N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens
De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik	2019	813	35	29	36
	2018	799	35	34	32
	2017	1003	35	35	30
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de overheid doet	2019	813	46	19	35
	2018	804	48	19	33
	2017	1018	49	21	30
De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen	2019	813	28	27	45
	2018	799	29	34	38
	2017	1015	30	27	42
Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken	2019	813	49	23	28
	2018	804	44	25	31
	2017	1007	50	23	27

Het perspectief van Brabanders op de overheid is de afgelopen jaren over het algemeen stabiel. Ten opzichte van 2017 zien we wel dat iets minder mensen een neutraal antwoord geven. Iets meer dan een derde (35%) van hen vindt dat de overheid onvoldoende doet voor mensen zoals zij. Bijna de helft vindt dat zij geen invloed hebben op wat de overheid doet en dat Kamerleden en ministers niet veel geven om wat zij denken (49%).

Tabel 19 Perspectief van Brabanders – Vertrouwen in de overheid (%)

		N	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens
Ik heb vertrouwen in de medemens	2019	813	71	19	11
	2018	806	66	24	10
	2017	1017	70	24	6
Ik heb vertrouwen in de nationale overheid	2019	813	40	32	29
	2018	801	38	31	30
	2017	1014	36	35	29
Ik heb vertrouwen in politie en justitie	2019	813	59	24	17
	2018	805	53	27	20
	2017	1018	61	24	15
Ik heb vertrouwen in de manier waarop mijn gemeente wordt bestuurd	2019	813	49	32	19
	2018	799	43	34	24
	2017	1007	41	36	23
Ik heb vertrouwen in het functioneren van de Brabantse overheid	2019	813	46	42	13
	2018	785	46	37	17
	2017	949	41	42	11

Het vertrouwen van Brabanders in de overheid en in de samenleving lijkt ten opzichte van vorig jaar iets toegenomen. Meer Brabanders hebben vertrouwen in de medemens (71%), in de nationale overheid (40%), in politie en justitie (59%) en in de manier waarop de gemeente bestuurd wordt (49%). Het vertrouwen in het functioneren van de Brabantse overheid is stabiel gebleven (46%).

7.1.2 Landelijk perspectief op vertrouwen

Kijken we naar landelijk onderzoek, dan zien we dat de stemming in het begin van 2018 over Nederland en de politiek ook positiever is dan eerdere jaren. Dit blijkt uit onderzoek van SCP^{xxx}. 78% van de Nederlanders is tevreden met het functioneren van de Nederlandse democratie. Ook zien we landelijk - net als in Brabant - dat de tevredenheid met de dagelijkse praktijk van de democratie (afgemeten aan het vertrouwen in de Tweede Kamer en de regering) aanzienlijk lager is, 58% geeft aan hier vertrouwen in te hebben. Dit is echter wel hoger dan het vertrouwen dat Brabanders hebben in het lokale bestuur (46%). Het vertrouwen in politie en justitie is in Brabant ongeveer gelijk aan het landelijke gemiddelde. In 2018 heeft 55% van de Nederlanders (zeer) veel vertrouwen in de politie.

7.2 Ondernijning

Hoewel ondernijning een landelijk probleem is, is het vooral in Brabant een groot vraagstuk: dat komt doordat Brabant, in tegenstelling tot de andere provincies, “een grensgebied is tegen havencomplexen en een aantal grootstedelijke gebieden aan en veel leegstand van bedrijfspanden en voormalige agrarische gebouwen heeft”^{xxxj}. ‘Hebben we het over ondernijning, dan gaat het over meer dan op zichzelf staande criminele activiteiten die zorgen voor een maatschappelijk probleem.

Het gaat over onzichtbare misdaad en heeft bijna altijd een link met drugscriminaliteit,' aldus hoogleraar bestuurskunde en lector politie en openbaar bestuur Pieter Tops tijdens een recente bijeenkomst over ondermijning.

7.2.1 Brabanders maken zich zorgen over ondermijning

Aan Brabanders is een aantal stellingen voorgelegd met betrekking tot thema's die onder ondermijning vallen. Hoe denken zij hierover?

Tabel 20 Perspectief van Brabanders – Ondermijning (%) N=813

	(Helemaal) eens	Noch eens, noch oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening
Ik maak me zorgen over drugscriminaliteit in Brabant (onder andere illegaal wiet verbouwen, XTC-labs)	74	12	14	1
Ik maak me zorgen dat leegstaande bedrijfspanden en voormalig agrarische gebouwen gebruikt worden voor illegale praktijken	64	17	17	3
De bedreiging van burgemeesters en wethouders in Brabant vind ik een probleem	79	12	5	4

Driekwart van de Brabanders maakt zich zorgen over drugscriminaliteit in Brabant (74%). Nog meer Brabanders (79%) vinden de bedreiging van burgemeesters en wethouders in de provincie een groot probleem. Iets minder, maar nog steeds 64% van de Brabanders maakt zich zorgen dat leegstaande bedrijfspanden en voormalig agrarische gebouwen gebruikt worden voor illegale praktijken.

Gerelateerd aan ondermijning is het veiligheidsgevoel. Opvallend is dat een derde van de Brabanders aangeeft dat veiligheid op straat een grote uitdaging is voor Brabant. Veiligheid op straat staat hiermee op de tweede plek van grootste uitdagingen volgens Brabanders (zie hiervoor ook hoofdstuk 2 – algemeen).

Bij de open vraag aan Brabanders over welk nieuws(bericht) uit 2018 hen het meest is bijgebleven staat 'criminaliteit, geweld en drugsproblemen (vooral in Brabant)' in de top 5 van meest genoemde nieuwsberichten. Dit onderstreept dat ondermijning en (drugs)criminaliteit een vraagstuk is dat leeft onder de Brabantse burgers.

7.2.2 Landelijk perspectief op ondermijning

Onderzoek van SCP wijst uit dat Nederlanders steeds minder onveiligheid in hun omgeving ervaren. 56% van de Nederlanders is van mening dat criminaliteit een (heel) groot probleem is. Minder mensen geven aan dat ze slachtoffer van een misdrijf zijn geworden en minder mensen voelen zich weleens onveilig. Het onderzoek van SCP focust zich hierbij op gevoelens van veiligheid en slachtofferschap. Dit gaat dus minder over ondermijning en meer over zichtbare criminaliteit.

Over de zorgen van Nederlanders over ondermijning is landelijk (nog) minder bekend.

7.3 Wrijving tussen groepen

De verkenning ‘Mind the Gap’ van Brabantkennis in 2017 liet zien dat verschillen in de samenleving toenemen. In de verkenning komt naar voren dat we ook in Brabant zien dat tegenstellingen meer en meer clusteren langs lijnen van perspectiefongelijkheid, waarbij opleiding een belangrijke rol speelt.^{xxxii}

7.3.1 Brabants perspectief op wrijving tussen groepen

Hoe denken Brabanders over wrijving tussen verschillende groepen?

Tabel 21 Wrijving tussen groepen in Brabant volgens Brabanders (%) N=813

	Gemiddelde mate van wrijving*	5 of lager	6 en 7	8 of hoger	Weet ik niet
Mensen die het in dit land voor het zeggen hebben en de rest van de bevolking	6,4	30	36	27	8
Mensen met en zonder een migratieachtergrond	5,8	37	36	18	10
Verschillende religieuze groeperingen	5,7	45	27	21	7
Arme en rijke mensen	5,6	43	36	14	7
Hoog- en laagopgeleiden	5,2	53	28	14	6
Ouderen en jongeren	4,6	62	24	8	6
Werkgevers en werknemers	4,9	62	26	7	6
Zieken en gezonde mensen	4,1	70	18	5	7

* (Gemiddeld cijfer, 1 is “helemaal geen wrijving” en 10 is “zeer veel wrijving”).

Brabanders zien het meeste wrijving tussen de overheid en de rest van de bevolking. Meer dan een kwart van hen geeft aan hier (zeer) veel wrijving te zien (27%). Ongeveer een vijfde van de Brabanders ervaart veel wrijving tussen mensen met en zonder migratieachtergrond (18%) en tussen verschillende religieuze groeperingen (21%). Brabanders ervaren het minste wrijving tussen zieke en gezonde mensen. Ook tussen werkgevers en werknemers en verschillende leeftijdsgroepen is volgens Brabanders minder wrijving.

7.3.2 Landelijk perspectief over wrijving tussen groepen

Bevindingen uit een nieuwe enquête van het Centre de Futur de l'Europe van Kantar Public (voorheen TNS NIPO) werpen nieuw licht op de mening van Nederlanders over ongelijkheid. Meer dan de helft (57%) van de Nederlanders vindt dat ongelijkheid in eigen land een groot of gematigd probleem is. Ongeveer hetzelfde percentage (59%) geeft aan dat ongelijkheid de afgelopen tien jaar is toegenomen.

Een grote meerderheid (77%) van de Nederlanders in dit onderzoek denkt dat er ernstige conflicten bestaan tussen mensen met een niet-westerse en mensen met een autochtone achtergrond, terwijl ook meer dan de helft van de Nederlanders denkt dat dit geldt voor mensen aan de top van de samenleving versus mensen aan de onderkant (62%), arme en rijke mensen (53%) en management en werknemers (51%). In Brabant liggen deze percentages wat lager. Net als in Brabant zien Nederlanders, in vergelijking met de andere categorieën, in mindere mate wrijving tussen oud en jong (39%).^{xxxiii}

8 Onderzoeksverantwoording

In opdracht van de Provincie Noord-Brabant heeft Het PON de opdracht gekregen om een vragenlijstonderzoek onder de leden van het Brabantpanel uit te voeren. Het doel daarbij is om te achterhalen wat het perspectief van Brabanders is ten aanzien van ontwikkelingen in de (Brabantse) samenleving. Daartoe is van 16 januari t/m 28 januari 2019 een vragenlijst voorgelegd met als thema 'Ontwikkeling in de Brabantse samenleving' (zie bijlage A voor de vragenlijst).

De resultaten van dit onderzoek zijn gewogen naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau (zie tabel 1 t/m 3 hieronder) om de respons ten aanzien van deze kenmerken representatief te maken voor de provincie Noord-Brabant. Dit houdt in dat de antwoorden die gegeven worden door deelnemers uit een ondervertegenwoordigde groep iets zwaarder meetellen dan die uit een oververtegenwoordigde groep. Er zitten ruim 3.000 Brabanders in het Brabantpanel. Daarvan hebben 813 de vragenlijst volledig ingevuld. Dit is een respons van 27%. De netto respons van 813 is ruim voldoende om betrouwbare uitspraken te doen voor Brabant.

De resultaten van dit onderzoek geven een beschrijving van de bevroegde onderwerpen in de vragenlijst. Daarnaast zijn er voor een aantal vragen kruistabellen gemaakt. Door middel van kruistabellen kan er een vergelijking worden gemaakt tussen bepaalde groepen (leeftijd en opleidingsniveau) met betrekking tot de onderzoeksresultaten. Bij de uitsplitsingen naar achtergrondkenmerken (leeftijd en opleidingsniveau) is **niet** getoetst of de resultaten van de ene groep afwijken ten opzichte van de andere groepen.

NB. Voor de Perspectiefnota 2018 is eerder een soortgelijke peiling uitgevoerd. In de huidige peiling zijn echter nieuwe inhoudelijke vragen toegevoegd. Een aantal vragen zijn in de huidige peiling wel hetzelfde gebleven. Voor de vergelijkbaarheid in tijd zijn aanvullende analyses nodig. Bij de beschrijvingen van de tabellen zijn hier en daar de resultaten van het onderzoek uit 2018 genoemd. Echter, er zijn hiervoor geen significantietoetsen uitgevoerd. Dat betekent dat op basis van de analyses in dit rapport geen uitspraken worden gedaan wat betreft verschillen tussen de twee peilingen van 2017 en 2018.

Tabel 1 Respons naar geslacht

	Aantal	%
Vrouw	274	34
Man	533	66
<i>Niet ingevuld</i>	6	1

Tabel 2 Respons naar leeftijd

	Aantal	%
18 tot en met 29 jaar	49	6
30 tot en met 39 jaar	25	3
40 tot en met 54 jaar	92	11
55 tot en met 64 jaar	270	33
65 jaar en ouder	364	45
<i>Niet ingevuld</i>	13	2

Tabel 3 Respons naar opleidingsniveau

	Aantal	%
Laag	87	11
Midden	222	27
Hoog	477	59
<i>Niet ingevuld</i>	27	3

Bijlage A Vragenlijst

In deze vragenlijst stellen we je een aantal vragen over ontwikkelingen in de Brabantse en Nederlandse samenleving.

Het invullen van de vragenlijst kost je ongeveer 10 minuten.
Voor deze vragenlijst ontvang je 200 Brabantpunten.

BLOK 1: We stellen je eerst een aantal algemene vragen.

Geef op een schaal van 0 tot en met 10 antwoord op de volgende vraag.

Hoe gelukkig voel je je vandaag? q1

Klik op de schaal om het handvat te plaatsen. 0 staat voor zeer ongelukkig en 10 staat voor zeer gelukkig.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Geef op een schaal van 0 tot en met 10 antwoord op de volgende vraag.

Hoe gelukkig voelde je je de afgelopen maand? q2

Klik op de schaal om het handvat te plaatsen. 0 staat voor zeer ongelukkig en 10 staat voor zeer gelukkig.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Welke situatie is het meest op jou van toepassing?

q3

- In loondienst (voltijd)
- In loondienst (deeltijd)
- Zelfstandige zonder personeel (zzp)
- Ondernemer met personeel
- Werkloos/werkzoekend
- (ten dele) Arbeidsongeschikt
- Gepensioneerd
- Vrijwilliger
- Huisvrouw/-man
- Scholier/student
- Anders, namelijk: _____

Op welke politieke partij zou je stemmen als er nu Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn? q4

- VVD
- PvdA
- SP
- PVV
- CDA
- D66
- ChristenUnie
- GroenLinks
- SGP
- Partij voor de Dieren
- 50plus
- Denk
- Forum voor Democratie
- Ik stem blanco
- Ik ga niet stemmen
- Weet ik (nog) niet
- Wil ik niet zeggen
- Anders namelijk: _____

Op welke politieke partij zou je stemmen als er nu Provinciale Statenverkiezingen zouden zijn? q5

q5

- VVD
- PvdA
- SP
- PVV
- CDA
- D66
- ChristenUnie
- GroenLinks
- SGP
- Partij voor de Dieren
- 50plus
- Denk
- Forum voor Democratie
- Lokaal Brabant
- Een lokale partij, namelijk: _____

- Ik stem blanco
- Ik ga niet stemmen
- Weet ik (nog) niet
- Wil ik niet zeggen

Op welke terreinen liggen volgens jou op dit moment de grootste uitdagingen voor Brabant?

Je kunt maximaal drie antwoorden aanvinken.

q7

- Werkgelegenheid
- (Gezondheids)zorg
- Armoede
- Onderwijs
- Veiligheid op straat
- Terrorisme
- Onderzoek en technologie
- Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)
- Bescherming tegen het water
- Huisvesting
- Milieuproblemen en klimaatverandering
- Dierenwelzijn
- Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)
- Landbouw
- Kunst en cultuur
- Anders, namelijk: _____
- Geen van deze
- Dat weet ik niet

Op welke terreinen vind je juist dat het goed gaat in Brabant?

Je kunt maximaal drie antwoorden aanvinken.

q9

- Werkgelegenheid
- (Gezondheids)zorg
- Armoede
- Onderwijs
- Veiligheid op straat
- Terrorisme
- Onderzoek en technologie
- Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)
- Bescherming tegen het water
- Huisvesting
- Milieuproblemen en klimaatverandering
- Dierenwelzijn
- Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)
- Landbouw
- Kunst en cultuur
- Anders, namelijk: _____
- Geen van deze
- Dat weet ik niet

BLOK 2: De volgende vragen gaan over verschillende thema's.**In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?** q10

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
Ik vind het belangrijk om een leven lang te kunnen leren (mezelf te kunnen blijven ontwikkelen, bij te blijven).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb vertrouwen in de ontwikkeling van de Brabantse economie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak me zorgen over het feit dat er binnen bepaalde beroepsgroepen moeilijk aan goed personeel te komen is.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik verwacht dat ik me voldoende kan aanpassen aan nieuwe competenties die van me gevraagd worden op mijn werk.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

q11

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
Ik heb vertrouwen in de overgang van Brabant naar duurzame landbouw (o.a. terugdringen van uitstoot broeikasgassen veehouderij, duurzaam produceren).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak me zorgen over het klimaat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb er vertrouwen in dat we in de toekomst voldoende kunnen besparen op energieverbruik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb vertrouwen in het idee dat alle grondstoffen oneindig vaak (her)gebruikt kunnen en moeten worden om verspilling te voorkomen (circulaire economie).	☐	☐	☐	☐	☐	☐

In hoeverre ben je het eens of oneens met onderstaande stellingen?

q12

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
Ik geloof in vernieuwende duurzame verkeersoplossingen om doorstroming te garanderen (anders dan meer asfalt en klassiek openbaar vervoer).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik verwacht dat ik over 15 jaar in een elektrische auto rijd (of een voertuig op andere duurzame brandstof, zoals waterstof).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb er vertrouwen in dat ik in de huidige Brabantse samenleving gezond oud kan worden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb er vertrouwen in dat ik in de toekomstige Brabantse samenleving gezond oud kan worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

In hoeverre ben je het eens of oneens met onderstaande stellingen?

q13

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
Ik maak me zorgen over de luchtkwaliteit in mijn leefomgeving.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak me zorgen over drugscriminaliteit in Brabant (o.a. illegaal wiet verbouwen, XTC-labs).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak me zorgen dat leegstaande bedrijfspanden en voormalig agrarische gebouwen gebruikt worden voor illegale praktijken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De bedreiging van burgemeesters en wethouders in Brabant vind ik een probleem	☐	☐	☐	☐	☐	☐

BLOK 4: De volgende vragen gaan over hoe je naar de Brabantse samenleving kijkt.

In elk land en in elke provincie is er wel eens wrijving tussen groepen.

Hoe groot is, volgens jou, in Brabant de wrijving tussen de volgende groepen? q14

	1 (hele maal geen wrijv ing)	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (zeer veel wrijv ing)	Weet ik niet
Mensen met en zonder een migratieachtergrond	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen die het in dit land voor het zeggen hebben en de rest van de bevolking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Versillende religieuze groepen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Werkgevers en werknemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arme en rijke mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hoog- en laaggeleiden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ouderen en jongeren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zieke en gezonde mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

BLOK 5: In dit blok vragen we je naar je mening over de politiek en instituties in het algemeen.

In hoeverre ben je het eens of oneens met onderstaande stellingen? q18

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de overheid doet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken	☐	☐	☐	☐	☐	☐

In hoeverre ben je het eens of oneens met onderstaande stellingen? q19

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
Ik heb vertrouwen in de medemens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb vertrouwen in de Brabantse economie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb vertrouwen in de nationale overheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb vertrouwen in politie en justitie	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ik heb

vertrouwen in
de manier
waarop mijn
gemeente wordt
bestuurd

Ik heb

vertrouwen in
het functioneren
van de
Brabantse
overheid

BLOK 6: Tot slot zijn we benieuwd naar wat voor jou hét moment van 2018 was.

Welk nieuwsbericht of welke actualiteit uit 2018 is je het meest bijgebleven?

q22

Tot slot: Heb je overige opmerkingen over deze vragenlijst? Deze kun je hieronder kwijt!

q23

Hartelijk dank, je antwoorden zijn succesvol opgeslagen.

Je Brabantpunten worden snel toegevoegd aan je account!

Je kunt dit scherm nu afsluiten.

Eindnoten

Algemeen

- ⁱ CBS (2018) *Eén op de vijf Nederlanders voelt zich zeer gelukkig*.
- ⁱⁱ Dekker et al. (2018) *Burgerperspectieven 2018* 4. Den Haag: SCP (p.19).
- ⁱⁱⁱ Kanne, P. et al (2018) *Prinsjesdagpeiling 2018*. IO Research.
- ^{iv} Kester, J. en Kamphuis, L. (2019) *Verwachtingen voor 2019*. EenVandaag Opiniepanel.

Concurrerend Brabant

- ^v Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiesgids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.32).
- ^{vi} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiesgids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.33).
- ^{vii} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiesgids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p. 34-38).
- ^{viii} Haar, van der, M., et al. (2018) *Van zorg naar sturing. Het arbeidsmigrantenvraagstuk in de Metropoolregio Eindhoven*. Tilburg: het PON.
- ^{ix} CBS (2019) *Grootste daling consumentenvertrouwen in 7 jaar*.
- ^x Wennekers, A., J. Boelhouwer, C. van Campen en R. Bijl (2018). *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- ^{xi} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiesgids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.48).
- ^{xii} Agterbosch, S. en Broers, B. (2018) *Houding en gedrag van Brabanders ten opzichte van de energietransitie – 1 meting*. Tilburg: Het PON.
- ^{xiii} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiesgids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.52).
- ^{xiv} Laméris, J. en Löb, N. (2018) *Nederlanders lijden aan klimaatpessimisme*. IO Research.
- ^{xv} Visscher, J. en Bot, W. (2017). *Monitor Energie 1-meting*. Motivaction
- ^{xvi} Agterbosch, S. en Broers, B. (2018) *Houding en gedrag van Brabanders ten opzichte van de energietransitie – 1 meting*. Tilburg: Het PON.

Mobiel en verbonden Brabant

- ^{xvii} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiesgids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p. 64).
- ^{xviii} Dalen, van B. & Vinckx, K. (2017) *Toekomst Mobiliteit*. Tilburg het PON
- ^{xix} Vinckx, K. & Verhoeven, L. (2018) *Toekomst OV in Brabant*. Tilburg: het PON.
- ^{xx} Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (2010) *Mobiliteitsbalans*. Den Haag: Ministerie van Verkeers en Waterstaat
- ^{xxi} ANWB (2018) *Elektrisch Rijden Monitor*.
- ^{xxii} <https://www.nrc.nl/advertentie/renault/de-nieuwe-mobiliteit-in-nederland-feiten-cijfers>
- ^{xxiii} Nanninga et al. (2017) *OV Klantenbarometer 2017 – landelijke cijfers*. Ede: CROW-KpVW

Gezond en samenlevend Brabant

- ^{xxiv} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiegids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.80).
- ^{xxv} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiegids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.82).
- ^{xxvi} Haar, van der H. et al. (2018) *Monitor Sociale Veerkracht 2018*. Tilburg: Het PON
- ^{xxvii} Dekker et al. (2018) *Burgerperspectieven 2018* 4. Den Haag: SCP

(Be)sturend Brabant

- ^{xxviii} Wennekers, A., J. Boelhouwer, C. van Campen en R. Bijl (2018). *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
- ^{xxix} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiegids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.102).
- ^{xxx} Wennekers, A., J. Boelhouwer, C. van Campen en R. Bijl (2018). *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
- ^{xxxi} Dubbeldam, L. et al. (2018) *Expeditiegids Brabant: opgaven, perspectieven en cijfers voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019*. Tilburg: het PON, Brabantadvies en Telos (p.104).
- ^{xxxii} Buijtels, H & Janssen, J. (2017) *Proef het verschil: Verkenning Mind the Gap*. Tilburg: BrabantKennis
- ^{xxxiii} <http://www.nipo.nl/kenniscentrum/blogs/politiek-en-verkiezingen/nederlanders-maken-zich-zorgen-over-%E2%80%98toenemende%E2%80%99-o/>

HETPON

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

20

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

SPECIFIEKE THEMA'S

- > VEERKRACHT
- > RUIMTE EN MILIEU
- > OMGEVINGSVRAAGSTUKKEN
- > ARBEID
- > CULTUUR
- > ERFGOED
- > MIGRATIE
- > PARTICIPATIE
- > STURING

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- > FONDSEN

**HET
PON**

Over het PON

Passie voor samen leven

Het PON is een kennisonderneming in het hart van de samenleving. We halen meningen en voorkeuren uit de samenleving op over alles wat mensen bezig houdt. Bij de mensen zelf, in nauwe samenwerking met die mensen. Die voorkeuren en meningen onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methodieken. Emoties verbinden we aan feiten, kennis koppelen we aan beleving. We leggen dwarsverbanden die op het eerste gezicht niet zo vanzelfsprekend zijn. En soms ontwrichten we.

Met die uitkomsten en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Of ze nu bij een gemeente, provincie, woningcorporatie of zorginstelling werken. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl